

მერაბ კალანდაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

ამერიკის აღმოჩენა და ქართული ისტორიობრაჟია

წინამდებარე ნაშრომი ისტორიოგრაფიულ ხასიათს ატარებს და მიზნად ისახავს, გააშუქოს ერთი საინტერესო თემა: ამერიკის აღმოჩენის შესწავლა საქართველოში. ეს საკითხი ისტორიოგრაფიაში შესწავლილი არ ყოფილა და ამიტომ ჩვენ მიზანშეწონილად ვცანით, მასზე საგანგებოდ შევჩერებულიყავით.

ამ პრობლემის ობიექტურად წარმოჩენისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სწორი კრიტერიუმის შერჩევას. რა კრიტერიუმით უნდა შევაფასოთ აღიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში ქართული ისტორიოგრაფიის წვლილი?

პირველ ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მემკვიდრეობის შეუფასებლობა არ ივარგებს და ამ პრობლემისადმი გულგრილი, ნიჰილისტური დამოკიდებულება სწორი არ იქნებოდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ის მცირე ინფორმაციაც არ გვექნებოდა, რაც ამ საკითხზე გაგვაჩნია ქართულ ენაზე.

ამ თემის მკაცრი მეცნიერული კრიტერიუმებით შეფასება მართებულად არ მიგვაჩნია. ეს ადვილი გზით სიარული იქნებოდა და აღიშნული საკითხის რეალისტურ სურათს როდი იძლევა. მით უმეტეს, რომ ქართული ისტორიოგრაფიის წინაშე მოკრძალებული ამოცანა იდგა და მიზნად ისახავდა ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციას. მას უმთავრესად შემეცნებითი დატვირთვა გააჩნდა. ამ კულტურტრეგერულ მისიას ქართულმა ისტორიოგრაფიამ, შეიძლება ითქვას, ურიგოდ როდი გაართვა თავი. ეს იყო მთავარი. სწორედ ამაში მდგომარეობდა მისი მნიშვნელობა.

* * *

ამერიკის აღმოჩენამ ქართული საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო მე-19 საუკუნის ბოლოს. მაშინ საქართველოს სკოლებში ახალი ისტორია რუსული სახელმძღვანელოების მიხედვით ისწავლებო-

და. უპირატესად ეს იყო კაიდანოვის და დ. ილოვაისკის სახელმძღვანელოები. მათი გვერდის ავლა გამართლებული არ უნდა ჩანდეს და აღნიშულ საკითხზე სრულ წარმოდგენას როდი შეგვიქმნის. ამ სახელმძღვანელოებში ამერიკის აღმოჩენას, ბუნებრივია, ყურადღება ექცევა და ქართულ საზოგადოებას მასზე გარკვეულ ინფორმაციას აწვდის.

დ. ილოვაისკის წიგნში ახალი ისტორია დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებით იწყება, ხოლო პ. არდაშევის და ნ. კარეევის ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოებში ახალი დრო რენესანსით და რეფორმაციით იწყება. ამ თვალსაზრისში მიუღებელი არაფერია და მას გააჩნია მოქალაქეობის უფლება. პირადად ჩვენ მიგვაჩნია, რომ დ. ილოვაისკის თვალსაზრისი შეიძლება უფრო ახლოს იყოს რეალობასთან [1]. ცნობილი რუსი ისტორიკოსი კარეევი ჯერ ვასკო და გამას ექსპედიციას ეხება (1498), ხოლო შემდეგ კი კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენას (1492).

ზოგიერთი მოსაზრება, რომელიც ამ დროის ისტორიოგრაფიაში მიღებული იყო, შემდგომში გადასინჯულ იქნა, უფრო დაზუსტდა. ასე მაგალითად, პ. არდაშევის სახელმძღვანელოში კოლუმბის დაბადების თარიღად სახელდება 1436 წელი, ხოლო შემდგომი პერიოდის ისტორიულ-სამეცნიერო ლიტერატურაში უფრო დამკვიდრდა თარიღი 1451 წელი. ცარიზმის დროს არსებული ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოები უპირატესად მემარჯვენე-კონსერვატორული პოზიციებიდანაა დაწერილი. ასეთია დ. ილოვაისკის და პ. არდაშევის სახელმძღვანელოები. არის ლიბერალურ ღირებულებებზე ორიენტირებული სახელმძღვანელოები: ნ. კარეევი, რ. ვიპერი, პ. ვინოგრადოვი.

საქართველოში მსოფლიო ისტორიის პოპულარიზაციის საქმეში თავისი წვლილი მიუძღვის ნერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას. ამ მხრივ, ბუნებრივია, კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენა გამონაკლისს არ წარმოადგენდა. ყურადღებას იპყრობს რაფიელ ერისთავის მიერ შედგენილი პატარა წიგნაკი კოლუმბი, რომელიც 1887 წელს გამოვიდა [2]. ამ ბროშურამ თავისი მოკრძალებული წვლილი შეიტანა საქართველოში კოლუმბის მოღვაწეობის პოპულარიზაციის საქმეში და ქართულ საზოგადოებას საერთო წარმოდგენა შეუქმნა დიდ ზღვაოსანზე. მისი მნიშვნელობაც სწორედ ამაში მდგომარეობდა. კოლუმბის ბიოგრაფიის ეს პრიმიტიული მარტივი, მიაშიტიური გადმოცემა, იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. საკითხის უფრო სრულყოფილად წარმოჩენის თვალსაზრისით, კარგი იქნებოდა, გაცილებით მეტი თქმულიყო კოლუმბის მეორე, მესამე და მეოთხე მოგზაურობაზე.

არის ზოგიერთი ფაქტობრივი უზუსტობა. ასე, მაგალითად, ახალი მინა პირველმა დაინახა არა კოლუმბმა, არამედ როდრიგო ტრიანამ. იმდროინდელ ისტორიოგრაფიაში მიღებული აზრი იყო, რომ კოლუმბი დაიბადა 1436 წელს, თუმცა შემდგომში ისტორიოგრაფია უფრო იმ აზრისკენ იხრება, რომ კოლუმბი 1451 წელს დაიბადა.

ამრიგად, ისტორიულმა მონაკვეთმა 1918 წლამდე საქართველოში ამერიკის აღმოჩენის ისტორიით დაინტერესების უვერტიჟურად გაიყურა და, ჩვენი აზრით, ამ პრობლემით დაინტერესების შესავლად, წინასტორიად შეიძლება მივიჩნიოთ.

* * *

საქართველოში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესებას მძლავრი სტიმული მისცა ორმა გარემოებამ. 1918 წლის 26 იანვარს (ახ. სტ. 8 თებერვალი) თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსებამ და 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადებამ. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამერიკის აღმოჩენის შესწავლის, პოპულარიზაციის, აკვანი დამოუკიდებელ საქართველოში დაირჩა. ამიტომ ეს პატარა მონაკვეთი ამ პრობლემით დაინტერესების, პოპულარიზაციის, პირველ ეტაპად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამ თვალსაზრისით ყურადღებას იპყრობს დამოუკიდებელ საქართველოში 1918-21 წლებში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სახელმძღვანელოები.

საინტერესო ტრანსფორმაციას ჰქონდა ადგილი ამერიკის აღმოჩენის განხილვის დროს დამოუკიდებელ საქართველოში. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ აღნიშნული თემა დამკვიდრდა სასკოლო სახელმძღვანელოებში, რომელიც ჰაერივით ესაჭიროებოდა სუვერენულ რესპუბლიკას. ეს სახელმძღვანელოები წარმოადგენს კიდევ ერთ მნიშვნელოვან ნაბიჯს ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციის საქმეში.

რა თქმა უნდა, დღევანდელი გადასახედიდან ეს სახელმძღვანელოები ღიმილს იწვევს, მარტივია და ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს. მათი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობდა, რომ ქართველ მკითხველს, პირველ რიგში მოსწავლეებს, საერთო წარმოდგენას შეუქმნიდა ამერიკის აღმოჩენაზე.

ამერიკის აღმოჩენას სათანადო ყურადღება ეთმობა თ. ჭუმბურიძის და ალ. წერეთლის ახალი ისტორიის სახელმძღვანელოებში. მათ კარგად უნდა ჰქონოდათ გაცნობიერებული ამერიკის აღმოჩენის ისტორიული მნიშვნელობა: სახელმძღვანელოებში შუა საუკუნეებისა და ახალ ისტორიას შორის ზღვარი გადის დიდ გეოგრაფიულ აღმო-

ჩენებზე. აქ მოვიძიებთ მოკლე ინფორმაციას კოლუმბზე და მის მოგზაურობაზე. ყურადღება ექცევა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების მიზეზებს. ჩვენი აზრით, შედარებით მკრთალადაა გაშუქებული კოლუმბის მეორე, მესამე და მეოთხე მოგზაურობა. ეს შინაარსობრივად კიდევ უფრო გაამდიდრებდა მონაკვეთს და სახელმძღვანელოები მხოლოდ მოიგებდნენ.

დ. უზნაძისა და ი. გველესიანის სახელმძღვანელოში ახალი ისტორია იწყება რენესანსით და რეფორმაციით, მაგრამ ეს სულაც არ ამცირებს ამერიკის აღმოჩენის ისტორიულ მნიშვნელობას და მას სახელმძღვანელოში ჯეროვანი ყურადღება ექცევა. აქ მოთავსებული ინფორმაცია საინტერესოა და ქართველ მკითხველს ამერიკის აღმოჩენაზე საერთო წარმოდგენას შეუქმნიდა. ეს ძალიან კარგია. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა, აღნიშნული პრობლემის ცალკე მონაკვეთად გამოყოფა და მისი საგანგებოდ განხილვა. სახელმძღვანელოში ჯერ ვასკო და გამას მოგზაურობას განიხილავენ (1498) და მერე კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენას (1492). მოკლედ არის გადმოცემული კოლუმბის ბიოგრაფია, ხაზგასმულია ტოსკანელის გავლენა კოლუმბზე, ესპანეთში კოლუმბის ჩასვლა. ვფიქრობთ, სასურველი იყო სახელმძღვანელოში მითითებული ყოფილიყო კოლუმბის (1493), მესამე (1498) და მეოთხე (1502) მოგზაურობის თარიღები.

ს. ავალიანის და ა. ვულფიუსის სახელმძღვანელოებში ახალი ისტორია იწყება რენესანსით. აქ ამერიკის აღმოჩენა განიხილება გაკვირვით და გაშუქებულია მეტად მკრთალად, სუსტად. თავად განსაჯეთ, ა. ვულფიუსის სახელმძღვანელოში ის მოთავსებულია მონაკვეთში გამოგონებები და აღმოჩენები, ხოლო ს. ავალიანთან კი რეფორმაციასთან ერთად [5]. პირველი მიდგომა უფრო ლოგიკურია, ვიდრე მეორე. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენების ცალკე მონაკვეთად გამოყოფა და განხილვა.

ამრიგად, დამოუკიდებელ საქართველოში 1918-21 წლებში აღნიშნული საკითხის პოპულარიზაციის თვალსაზრისით გარკვეული ნაბიჯი იქნა წინ გადადგმული. ეს იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის წარმატებად უნდა მივიჩნიოთ. ამ მხრივ საყურადღებოა დამოუკიდებელ საქართველოში გამოსული ახალი ისტორიის პირველი ეროვნული სახელმძღვანელოები. ეს იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან წარმატებას წარმოადგენდა და ამაზე თვალის დახუჭვა, როგორც ამას ჩადიოდა საბჭოთა, კომუნისტური რეჟიმი, გამართლებული არ უნდა იყოს. სახელმძღვანელოებმა, პირველად ქართულ სინამდვილეში, საზოგადოებას ამერიკის აღმოჩენაზე საერთო წარმოდგენა შეუქმნა. ეს არ არის ამერიკის აღმოჩენის ის-

ტორიის უბრალო თხრობა. აქ სათანადო ყურადღება ექცევა მიზეზების დადგენას. სახელმძღვანელოებში განსახილველი საკითხების წრე მეტ-ნაკლებად ადეკვატურია და ამერიკის აღმოჩენის საერთო სურათს იძლევა. ზოგიერთი საკითხის შემდგომი სრულყოფა, დახვეწა, ჩვენი აზრით, გამორიცხული არ უნდა იყოს.

* * *

საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესებამ მკვეთრი მეტამორფოზა განიცადა და თვისობრივად ახალ ფაზაში შევიდა. ეს არის საინტერესო პრობლემა. ამერიკის აღმოჩენის შესწავლა საბჭოთა ეპოქის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ფაქტობრივად ეს იყო აღნიშნული პრობლემით დაინტერესების მეორე ეტაპი.

თავდაპირველად ხაზი უნდა გავუსვათ იმას, რომ საბჭოთა პერიოდში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესების სამეცნიერო პოპულარიზაციის ხასიათი შეუქცევადი ხდება. საბჭოთა პერიოდში ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციისათვის ბევრი რამ გაკეთდა. ეს უწინარესად იმით გამოიხატებოდა, რომ ამ შრომებში თავმოყრილი იქნა მეტად მდიდარი და მრავალფეროვანი მეცნიერული ინფორმაცია, შეგროვდა უხვი ფაქტობრივი მასალა. ამ მხრივ წინგადადგმული ნაბიჯი აშკარაა და ამაზე თვალის დახუჭვა სწორი არ იქნებოდა. მაგრამ ამ დაინტერესებამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო. დამყარდა ერთი – მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია, დიქტატი. ეს მკვეთრი ფერისცვალება ყველაზე რელიეფურად მჟღავნდება მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაციის საკითხში, სახელდობრ, მსოფლიო ისტორიაში ამერიკის აღმოჩენის ადგილის განსაზღვრის დროს. საბჭოთა ისტორიოგრაფია ამერიკის აღმოჩენას ადგილს მიუჩენდა არა ახალ დროში, როგორც ეს დამოუკიდებელ საქართველოში გადმოცემულ სახელმძღვანელოებშია, არამედ შუა საუკუნეების ისტორიაში. ამიტომ წმინდა კონცეპტუალური თვალსაზრისით რაიმე პროგრესზე, წინსვლაზე, საუბარი მართებული არ უნდა ჩანდეს.

ქართულ სინამდვილეში ამერიკის აღმოჩენის შესახებ ერთ-ერთ პირველ სერიოზულ-სამეცნიერო-პოპულარულ ნარკვევს წარმოადგენს ცნობილი მეცნიერის, გეოგრაფის, პროფ. გიორგი გეხტმანის ნიგნი „ნარკვევები გეოგრაფიულ აღმოჩენათა ისტორიიდან“ [6]. ნაშრომის დასაწყისში ავტორი მკაფიოდ აყალიბებს თავის ამოცანას. „ქართულ ენაზე მეტად მცირე რაოდენობით მოიპოვება ნიგნები, რომლებსაც მიკუთვნილი აქვს დედამიწის ზურგის შეცნობის ისტორიული განვითარების საკითხი და ადამიანის მიერ გეოგრაფიული

სფეროს დაპყრობის ისტორია. წინამდებარე ნარკვევი... მიზნად ისახავს ცოცხალი მანკი შეავსოს ეს ხარვეზები ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში. ვიმედოვნებთ, რომ მიუხედავად ყველა თავისი ნაკლისა, ეს წიგნი უსარგებლო არ იქნება ქართველი მკითხველისათვის“ [6, 3]. აქ ის ხაზს უსვამს ამ თემის შესწავლის დროს ქართული ისტორიოგრაფიის მიზანს. ამ მოკრძალებულ მისიას შეიძლება ითქვას, რომ ავტორმა ურიგოდ როდი გაართვა თავი. პროფ. გ. გეხტმანის ნარკვევის მეცნიერული მნიშვნელობა მდგომარეობს მის შემეცნებით დატვირთვაში.

ავტორი განიხილავს შემდეგ საინტერესო თემებს: ზოგადი მიმოხილვის შემდეგ ის საუბრობს გეოგრაფიულ ცოდნაზე XV საუკუნეში. ეხება იმ თვისებრივ ნახტომს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ამ სფეროში რენესანსის დროს. განიხილავს კოლუმბის მოგზაურობის წინაისტორიას. შედარებით ვრცლად ეხება კოლუმბის მოგზაურობას. ხაზს უსვამს კოლუმბის მიმონერას ტოსკანელთან. ეს აზრი დიდი ხნის განმავლობაში მიღებული იყო ისტორიულ-სამეცნიერო ლიტერატურაში და ბევრი მომხრეები ჰყავდა, მაგრამ ამერიკელმა ისტორიკოსმა ვინიომ ამ ფაქტს ეჭვის თვალთ შეხედა და ის უფრო შეთხზულად მიიჩნია.

გ. გეხტმანის ნარკვევი აღნიშნული პრობლემის პოპულარიზაციის გზაზე კიდევ ერთ წინგადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენს და იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვან შენაძენად გვევლინება. რა თქმა უნდა, ეს წიგნი დღეს უკვე მოძველებულია და ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს.

პროფ. ალექსანდე ნამორაძის საინტერესო ნარკვევი „კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენა“ [7] ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამ თემაზე დანერგულ ერთ-ერთ საუკეთესო ნაშრომად უნდა მივიჩნიოთ. „ალ. ნამორაძის წიგნი პირველი მონოგრაფიული ხასიათის შრომაა ქართულ ენაზე სპეციალურად მიძღვნილი კოლუმბისა და ამერიკის აღმოჩენისადმი. ნაშრომის ძირითადი თემა ერთდროულად ისტორიულიცაა და გეოგრაფიულიც; ავტორს დიდმა ერუდიციამ საშუალება მისცა თითქმის ერთნაირი ვირტუოზობით გაეშუქებინა თავისი წიგნის უმთავრესი პრობლემის ეს ორივე მხარე“ [8, 185,161]. პროფ. ალ. ნამორაძის ეს წიგნი დაწვრილებით არის განხილული ჩვენს მონოგრაფიაში „დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში“ [9, 197, 201] და ამიტომ მასზე სიტყვას მეტი აღარ გავაგრძელებთ.

რა თქმა უნდა, ალ. ნამორაძის ეს წიგნი დღეს უკვე მოძველებულია, ისტორიოგრაფიის განვლილ ეტაპს წარმოადგენს. ამიტომ მი-

ზანშენონილი იქნებოდა აღნიშნულ თემაზე ქართულ ენაზე შეიქმნას ახალი სერიოზული სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ნარკვევი, სადაც გათვალისწინებული იქნებოდა თანამედროვე ისტორიოგრაფიის მიღწევები.

სამეცნიერო-პოპულარულ ხასიათს ატარებს პროფ. გიორგი ზარდალიშვილის ნარკვევი „კოლუმბამდელი ამერიკა“ [10]. აქ საინტერესოდ არის მოთხრობილი კოლუმბამდე ამერიკის აღმოჩენის ცდებზე. ეს, ცხადია, ძალიან კარგია. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ წიგნის სათაური ცოტა სხვა ასოციაციებს იწვევს. ალბათ, უფრო უპრიანი იქნებოდა სხვა, შედარებით ადექვატური სათაური.

ამერიკის აღმოჩენას, ბუნებრივია, დიდი ადგილი ეთმობოდა შუა საუკუნეების ისტორიის საბჭოთა სახელმძღვანელოებში, თუმცა რამდენად მართლზომიერი იყო ამ პრობლემის აღნიშნული ეპოქისათვის მიკუთვნება, ძნელი სათქმელია და საკამათო ჩანს [1908 წელსაა გამოცემული 11]. საქმე ისაა, რომ ფაქტობრივად, საბჭოთა ისტორიოგრაფია იყო ერთადერთი სკოლა, რომელიც არ ცნობდა დიდ გეოგრაფიულ აღმოჩენებს, როგორც ზღვარს შუა საუკუნეებსა და ახალ ეპოქას შორის. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ საბჭოური, მარქსისტული პერიოდიზაცია იზოლაციაში აღმოჩნდა და საერთაშორისო საზოგადოებამ ძალზე ცივად მიიღო, არ გაიზარა.

მეცნიერები დღემდე დაობენ კოლუმბის აღმოჩენის ირგვლივ და ეს დავა, ალბათ, კიდევ დიდხანს გასტანს. მე-20 საუკუნის ცნობილი შოლანდიელი ისტორიკოსის პიტერ ჰეილის თქმით, „ისტორია დაუსრულებელი პოლემიკაა“. რა იყო კოლუმბის აღმოჩენა „უდიდესი შეცდომა, რომელმაც უდიდეს აღმოჩენამდე მიგვიყვანა“ თუ პირიქით, კოლუმბმა ყველაფერი კარგად იცოდა. პირველს გააჩნია რაღაც რომანტიკული შარმი, ხოლო მეორე გაცილებით უფრო პროზაულად გამოიყურება, მაგრამ ეს არაფერს ამტკიცებს, ნიშნავს.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დომინირებს ტრადიციული თვალსაზრისი, რომლის თანახმად, კოლუმბის აღმოჩენა, ფრანგი გეოგრაფის ჟან ანვალის სიტყვებით რომ ვთქვათ, იყო „უდიდესი შეცდომა, რომელმაც უდიდეს აღმოჩენამდე მიგვიყვანა“ – ეს არის ერთი ვერსია. არსებობს სხვა ვერსიაც, რომელსაც ქართული ისტორიოგრაფია უპირატესად, სკეპტიკურად ეკიდებოდა. ამ ვერსიის მიხედვით, კოლუმბმა მარშრუტი ძალიან კარგად იცოდა. გერმანელმა მწერალმა პაულ ვერნერ ლენგემ, რომელმაც დაწერა საინტერესო წიგნი დიდ ზღვაოსანზე, ყურადღება მიაპყრო ერთ გარემოებას. კოლუმბი დასავლეთის გზისადმი დიდ ინტერესს იჩენდა 1479 წლის შემდეგ [12, 17]. არაფერს არ ვამტკიცებთ, მხოლოდ გამოვთქვამთ მეტად

ფრთხილ ვარაუდს, რომ შესაძლოა, ეს თვალსაზრისი გაცილებით უფრო ანგარიშგასაწვევი ჩანდეს, ვიდრე ეს დიდი ხნის მანძილზე ეგონათ ქართველ მეცნიერებს. ოსკარ პეშელის თქმით: „კოლუმბის აღმოჩენა იყო ნაპერწკალი, საიდანაც წარმოიშვა ალი“. გერმანელი მწერლის პაულ ვერნერ ლენგეს აზრით „კოლუმბის დამსახურება ის კი არაა, რომ თამამად გადააცურა ატლანტის ოკეანე და აღწერა ახალი ქვეყნები, არამედ არის მისი აღმოჩენების ისტორიული შედეგები“ [12, 3].

ამრიგად, საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესება, პოპულარიზაცია მკვეთრად გამოკვეთილ სამეცნიერო-პოპულარულ იერს იძენს. ამ შრომებში გამოვლენილი ძალზე მდიდარი და მრავალფეროვანი მეცნიერული ინფორმაცია, უხვი ფაქტობრივი მასალა, საინტერესოა. ამავე დროს უნდა ითქვას, რომ ამ დაინტერესებამ, პოპულარიზაციამ ცალმხრივი ხასიათი მიიღო და ერთ მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის ჩარჩოებში მოექცა. დამყარდა ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია. განსხვავებული აზრი სასტიკად იდევენბოდა. მარქსისტული მიდგომა იყო ერთი ხედვა, რომელსაც გააჩნდა თავისი ღირსებები და ნაკლი და სულაც არ წარმოდგენდა ჭეშმარიტების უკანასკნელ ინსტანციას, როგორც ამას დიდი ხნის მანძილზე გვიმტკიცებდნენ. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მათ აირჩიეს მეცნიერული პრობლემა და მოგვცეს მისი მარქსისტული გადაწყვეტა. ისტორიას არ ხელენიფება ერთი ჭეშმარიტება. მარქსისტული მიდგომა საბოლოოდ ჩიხში მოექცა. პერიოდიზაციის საკითხი მარქსისტული კონცეფციის აქილევსის ქუსლად მიგვაჩნია. მარქსისტული ისტორიოგრაფია დიდ გეოგრაფიულ აღმოჩენებს შუა საუკუნეების ისტორიაში მიუჩინდა ადგილს. ასეთი მიდგომა კარგად გამოხატავდა ერთი სკოლის თვალსაზრისს და არადაამაჯერებლად უნდა ჩანდეს და აშკარად არ შეესატყვისება საერთაშორისო ისტორიოგრაფიის სტანდარტებს.

* * *

1991 წლის დეკემბერში დაიშალა საბჭოთა კავშირი. საქართველომ აღადგინა დამოუკიდებლობა. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ შვებით ამოისუნთქა. მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლიას წერტილი დაესვა. ქართულ ისტორიოგრაფიას შეეძლო თავისუფალი არჩევანი გაეკეთებინა. ეს, ცხადია, სერიოზული წინადადგმული ნაბიჯი იყო. შეიქმნა წინამძღვრები ისტორიული მოვლენებისადმი მრავალვარიანტული მიდგომის. პრაქტიკულად აქედან იწყება საქართველოში ამ თემატიკით და-

ინტერესების, პოპულარიზაციის მესამე პერიოდის ათვლა, რომელიც დღესაც გრძელდება.

პირველყოვლისა საჭირო იყო აღნიშნული თემატიკის მარქსიზმისაგან განმეხდა. ამ მიმართულებით გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად მე-8 კლასის ახალი ისტორიის სახელმძღვანელო მიგვანჩნია [3].

პირველყოვლისა, დიდი მნიშვნელობა აქვს პერიოდიზაციის საკითხს. უნდა ითქვას, რომ ამ თემაზე ქართულ ისტორიოგრაფიაში სერიოზული აზრთა სხვადასხვაობა არსებობს, რომელიც პრინციპულ ხასიათს ატარებს. ერთ შემთხვევაში ადგილი აქვს მარქსისტული პერიოდიზაციის კატეგორიულად უგულებელყოფას, ხოლო მეორე შემთხვევაში ის უფრო დეკლამაციურ ხასიათს ატარებს.

მე-8 კლასის სასკოლო სახელმძღვანელოში შუა საუკუნეებისა და ახალ ისტორიას შორის ნიშანსვეტად აღებულია დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენები. აქ, ფაქტობრივად, კატეგორიულადაა დაგმობილი მსოფლიო ისტორიის მარქსისტული პერიოდიზაცია.

სულ სხვაგვარადაა გადანყვეტილი ეს თემა ბეჟან ჯავახიასა და აკაკი გეთიაშვილი მე-7 კლასის შუა საუკუნეების ისტორიის სახელმძღვანელოში. აქ შუა საუკუნეების ისტორია მთავრდება მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარებით და დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებით [14]. ასეთი კომპრომისული თვალსაზრისი პალიატიურად, ზედაპირულად მიგვანჩნია და მთლად დამაჯერებელი არ უნდა იყოს.

ქართველ ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი ამერიკის აღმოჩენას კვლავინდებურად შუა საუკუნეების ისტორიაში მოიაზრებს და ამ ეპოქის ისტორიას ასრულებს მე-17 საუკუნის შუა ხანების ინგლისის რევოლუციით [15]. აქ მარქსისტული პერიოდიზაციის დაგმობა მხოლოდ დეკლამაციურ დონეზე ხდება [16].

დიდმა გეოგრაფიულმა აღმოჩენებმა სათავე დაუდო საოკეანო ცივილიზაციაზე გადასვლას. ეს იყო თვისებრივი ხასიათის სიახლე, რომელიც აშკარად არ თავსდება შუა საუკუნეების ისტორიაში. ახალი დროის სიომ ძალუმად დაბერა. ამიტომ საერთაშორისო ისტორიოგრაფია შუა საუკუნეებსა და ახალ ისტორიას შორის ნიშანსვეტად იღებს XV-XVI საუკუნეების მიჯნას; დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებს, რენესანსს, რეფორმაციას.

კოლუმბის ექსპედიციაში ქართველების შესაძლო მონაწილეობას ეხება პროფ. გრეტა ჩანტლაძის საინტერესო ნაშრომის „ქრისტეფორე კოლუმბისა და მისი ექპედიციის მონაწილეების შესახებ პირინეისა და კავკასიის იბერიიდან“ [17]. კატეგორიულად რაიმეს მტკიცება ან უგულებელყოფა ძნელია და როგორც ავტორი დასძენს, მო-

მავალი კვლევა გვიჩვენებს რა არის რეალობა და რა მითი.

კოლუმბის მიერ ამერიკის აღმოჩენის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულ ზოგიერთ ჰიპოთეზას მიმოიხილავს პროფ. ლეილა ხუბაშვილი ნაშრომში „კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენის ჰიპოთეზა“ [18].

* * *

ამრიგად, ქართულ სინამდვილეში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესების, პოპულარიზაციის გარკვეული ტრადიცია არსებობს. ეს მცირე მასალა საინტერესოა და მისი ნაყრუება, მიჩუმათება, გამართლებული არ უნდა ჩანდეს. ცხადია, სავსებით მართლზომიერი იყო, რომ ამერიკის აღმოჩენის ისტორიის საკითხებით დაინტერესებამ უმთავრესად ასახვა ჰპოვა სახელმძღვანელოებში. ძირითადად ეს იმით აიხსნება, რომ უპირატესად აქცენტი კეთდებოდა ამერიკის აღმოჩენის პოპულარიზაციაზე. აღნიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში ქართული ისტორიოგრაფიის მთავარ ღირსებად ამ თემის გაშუქებისადმი რეალისტური, პრაგმატული დამოკიდებულება მიგვაჩნია. ის ამ პრობლემის მეცნიერულ შესწავლას კი არ ისახავდა მიზნად, არამედ მის პოპულარიზაციაზე აკეთებდა აქცენტს. ეს იყო სწორი გზა. ამიტომ ამ მემკვიდრეობისადმი მკაცრი მეცნიერული საზომით მიდგომა სუპერკრიტიკული იქნებოდა. ამ ინფორმაციის მეცნიერულ მნიშვნელობას მისი შემეცნებითი დატვირთვა განსაზღვრავს. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ ამ კულტურტრეგერულ მისიას შეიძლება ითქვას, რომ ურიგოდ როდი გაართვა თავი და ქართულ საზოგადოებას ამერიკის აღმოჩენაზე საინტერესო ინფორმაცია მიაწოდა, რომელიც ამ თემაზე საერთო წარმოდგენას შეუქმნიდა.

საქართველოში ამერიკის აღმოჩენით დაინტერესებამ, პოპულარიზაციამ საინტერესო ევოლუცია განიცადა. თავდაპირველად ის პუბლიცისტიკის ჩარჩოებს არ სცილდებოდა და უმთავრესად თარგმნილი ლიტერატურით შემოიფარგლებოდა. მას წმინდა შემეცნებითი მუხტი გააჩნდა. მკვეთრი მეტამორფოზა ხდება დამოუკიდებელ საქართველოში. ამ პრობლემით დაინტერესებამ მეცნიერული ელფერი შეიძინა და ასახვა ჰპოვა ახალი ისტორიის პირველ ეროვნულ სახელმძღვანელოებში. ეს პოპულარიზაციის უფრო მაღალი საფეხურია. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამ საკითხის გაშუქებისას ქართულ ისტორიოგრაფიას სწორი კურსი ჰქონდა არჩეული, რაც იმით გამოიხატებოდა, რომ უმთავრესად ევროპულ რეალიებზე, პროგრესულ ლიბერალურ ღირებულებებზე იყო ორიენტირებული (ძირითადად ეს არის რუსული სახელმძღვანელოები). უნდა ვიფიქ-

როთ, რომ თუ არა პოლიტიკური კატაკლიზმები, ეს ხაზი გაგრძელდებოდა, მაგრამ 1921 წლის თებერვალში საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ მორიგი მკვეთრი სახეცვლილება ხდება. ამ საკითხით დაინტერესებამ მეცნიერული ხასიათი მიიღო, თუმცა ერთი მარქსისტული იდეოლოგიის ყალიბში იქნა მოქცეული. აქ აისახა სავსებით რეალური ვითარება. მყარდება ერთი მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მონოპოლია, დიქტატი. განსხვავებული მიდგომა სასტიკად იდევენბოდა, მიუღებელი იყო. ეს არის ამ საკითხისადმი ერთი მიდგომა, რომელიც სულაც არ წარმოადგენს ჭეშმარიტების უკანასკნელ ინსტანციას, როგორც ამას დიდი ხნის მანძილზე გვიმტკიცებდნენ. ისტორიას არ ხელენიფება ერთი ჭეშმარიტება. ამიტომ ამ პრობლემის მარქსისტული გაშუქება ბოლოსდაბოლოს ჩიხში მოექცა. ახალ შემობრუნებას ადგილი აქვს 90-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც დაიშალა საბჭოთა კავშირი. ქართულმა ისტორიოგრაფიამ სუვერენობა დაიბრუნა. ახლა მას შეეძლო საკუთარი არჩევანი გაეკეთებინა. ამას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. თანამედროვე ქართულმა ისტორიოგრაფიამ კურსი აიღო ამ თემის მარქსიზმისაგან განმედაზე და ორიენტირებულია საკითხისადმი მრავალვარიანტულ მიდგომაზე. ეს უნდა იყოს სწორი გზა, რომელიც ევროპული რეალიების რეანიმაციის მცდელობად გვევლინება. ეს მხოლოდ დასაწყისია, პირველი ნაბიჯებია და ამ მიმართულებით გასაკეთებელი კიდევ ბევრია. აქ პირველყოვლისა, ცხადია, ვგულისხმობთ იმას, რომ ფართოდ უნდა გაიშალოს ამ საკითხის პოპულარიზაცია და უნდა დაინეროს თანამედროვე მოთხოვნების შესატყვისი ისტორიული ნარკვევი კოლუმბზე და ამერიკის აღმოჩენაზე.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Д. Иловаский, Новая история, Москва П. 1908 Ардашев, Курс Новой историй, Спб; 1915. Н. Кареев, Учебная книга Новой историй. Спб. 1907 (არსებობს ამ სახელმძღვანელოს მრავალი გამოცემა).
2. კოლუმბი, შედგენილი რაფიელ ერისთავის მიერ, ტფილისი, 1887.
3. თ. ჭუმბურიძე, ახალი ისტორია, ქუთაისი, 1920. ალ. ნერეთელი, მსოფლიო ისტორია, ნაწ. 3, ახალი ისტორია ტფ. 1920.
4. დ. უზნაძე, ი. გველესიანი, ახალი ისტორია ნაწ. 1, ქუთაისი, 1918.
5. ს. ავალიანი, მსოფლიო ისტორია (XV-XVIII საუკუნეები), ტფილისი, 1920, ვულფიუსი, ახალი ისტორია, ქუთაისი, 1919.
6. გ. გეხტმანი, ნარკვევები დიდ მოგზაურობათა და დიდ გეოგრა-

- ფიულ აღმოჩენათა ისტორიიდან. თბილისი, 1940.
7. ალ. ნამორაძე, კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენა, თბილისი, 1961.
  8. კ. ანთაძე, სამეცნიერო-პოპულარული მონოგრაფია ამერიკის აღმოჩენის შესახებ – უნივერსიტეტის შრომები, ტ. 78, თბილისი, 1963; კ. ანთაძე, ალექსანდრე ნამორაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა – ქართული ისტორიოგრაფია, ნაწ. 1, თბილისი, 1968 წ.
  9. მ. კალანდაძე, დასავლეთ ევროპის შუა საუკუნეების და ახალი ისტორიის შესწავლა საქართველოში მე-20 საუკუნის პირველ ნახევარში, თბილისი, 1999.
  10. გ. ზარდალიშვილი, კოლუმბამდელი ამერიკა, თბილისი, 1969.
  11. შუა საუკუნეების ისტორია, ა. უდალცოვის, ე. კოსმინსკის და ო. ვაინშტაინის რედაქციით, ტ. 2, თბილისი, 1949; ე. აგიბალოვა, გ. დონსკოი, შუა საუკუნეების ისტორია, მე-6 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 1970; გ. ტივაძე, შუა საუკუნეების ისტორია, ტ. 2, 1970; გრ. ჩხარტიშვილი, შუა საუკუნეების ისტორია, თბილისი, 1968.
  12. П. Ленге, Великий скиталец – Жизнь Христофа Колумба, Т, 1984.
  13. კ. ანთაძე, ნ. მამუკელაშვილი, ახალი ისტორია, მე-8 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2001 (პირველი გამოცემა, 1992 წ.).
  14. ბ. ჯავახია, ა. გეთიაშვილი, შუა საუკუნეების ისტორია, მე-7 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2003 წ. შეადარეთ კ. ანთაძე, ლ. ფირცხალავა, შუა საუკუნეების ისტორია, მე-7 კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 2001. (პირველი გამოცემა 1996 წ.).
  15. ნ. გომართელი, შუა საუკუნეების ისტორია, ნაწ. 2, თბ., 1996 წ. შუა საუკუნეების ისტორია, თბილისი, 2004 წ.
  16. მ. კალანდაძე, მსოფლიო ისტორიის პერიოდიზაცია ქართულ ისტორიოგრაფიაში, თბილისი, 2007; მ. კალანდაძე, ამერიკის შეერთებული შტატების ისტორიის პერიოდიზაცია – კლიო, 25, თბილისი, 2005 წ.
  17. გ. ჩანტლაძე-ბაქრაძე, ქრისტეფორე კოლუმბისა და მისი ექსპედიციის მონაწილეობის შესახებ პირინეისა და კავკასიის იბერიიდან კრებულში: ამერიკის შესწავლის საკითხები, ნაწ. IV, თბილისი, 2006.
  18. ლ. ხუბაშვილი, კოლუმბი და ამერიკის აღმოჩენის ზოგიერთი ჰიპოტეზა, კრებულში: ამერიკის შესწავლის საკითხები, ნაწ. III, თბილისი, 2005.

Discover of the America and Georgian historiography

Summary

This historiography study aims to research very interesting issue – the study of discovering the America in Georgia. Till now this subject is not researched and our topic will try to fill this gap.

Concerning to this problem the history of the studies can be divided on several periods.

First interest in that issue was appeared from the end of 19th century and continue will 1918th when was published Rafael Eristavi's popular research about Christopher Columbus.

The beginning of the popularization in this studies can be deemed 1918 – 1920th when was edited the first manuals of modern history in Georgia.

During the soviet period, interest in history of discovering the America became more scientific. In compare to the Georgian historiography of that period it was the great step forward, but ongoing process became under control of Marxist-Leninism ideology. Besides that, during this period, professor Alexander Namoradze published very interesting research „Columbus and discover of America“.

The contemporary Georgian historiography tries to free itself from the ideological chiché s of Marxism ideology. First steps toward the new epoch can be fixed in newest manuals of history for school and universities press.